

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOUR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025 yil 1-son

Volume 4, Issue 1, 2025

**МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 1-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko‘chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog‘lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:**(Chairman of the Editorial Board)**

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:**(Members of the Editorial Board)**

Toshqulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadjiyevich, i.f.d., prof.
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d, prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
Amirov Lochinbek Fayzullayevich, i.f.f.d., (PhD), dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., (DSc), dots.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:**(Community Council members)**

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federasiyasi)
Keynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muxarrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich**Veb-administrator (Web admin):** Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Сунъий интеллектнинг меҳнат бозори ва иш билан бандликка бўлган таъсири .....</i>	5-16
I.A.Bakiyeva	<i>Барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашда меҳнат унумдорлигини ошириш масалалари .....</i>	17-26
S.P.Qurbonov	<i>Mehnatga haq to'lashning eng kam miqdorining aholi unumli bandligini oshirishdagi ahamiyati .....</i>	27-36
O.Q.Xatamov T.T.Xalikov	<i>Raqamli texnologiyalar assosida oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarni bandligini ta'minlash mexanizmlarni takomillashtirish.....</i>	37-47
N.R.Saidov	<i>Ish o'rinlari barqarorligini ta'minlash: muammolar va istiqbollar .....</i>	48-55
F.O'.Masharipov	<i>Малакали кадрлар тайёрлаш мақсадида касбий таълимда халқаро таълим дастурларини жорий этиш .....</i>	56-70
S.Sh.Matkarimova	<i>Yoshlarga xorijiy tillarni o'qitish orqali mehnat bozorida malakali kadrlar tayyorlash: muammolar va yechimlar .....</i>	71-80
T.M.Bobojonov	<i>Yashil iqtisodiyotning ahamiyati va bandlik imkoniyatlari .....</i>	81-94

INSON KAPITALI

Ye.R.Kim	<i>Подходы к оценке состояния человеческого капитала в стране .....</i>	95-107
-----------------	---	--------

INSON TARAQQIYOTI

B.B.Mardonov J.S.Pardayev	<i>Таълим хизматларининг мохияти, ижтимоий-иқтисодий аҳамияти .....</i>	108-116
R.Z.Muxammadiyev	<i>Ўзбекистонда давлат тиббий суғуртаси: ютуқ ва камчиликлар .....</i>	117-126
Y.X.Turdiyeva	<i>Финансовая поддержка государственно-частного партнерства: новый взгляд на дошкольное образование .....</i>	127-133

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

G'.R.Adashov	<i>Роль показателя совокупного дохода в сокращении бедности в Узбекистане .....</i>	134-141
---------------------	---	---------

MIGRATSIYA

K.M.Habibullayev	<i>Yuqori malakali mutaxassislarga bo'lgan ehtiyojni baholash ko'rsatkichlari .....</i>	142-155
-------------------------	---	---------

INSON RESURSLARINI BOSHQARISH

O'X.Abdukarimov	<i>Ўзбекистон давлат фуқаролик хизмати тизимида инсон ресурсларини ривожлантириш: миллий тажриба ва замонавий тенденциялар .....</i>	156-165
------------------------	--	---------

S.S.Abdullayev	<i>Раҳбар ходимларнинг бошқарув фаолияти самарадорлигини баҳолашга бўлган илмий ёндашувлар .....</i>	166-178
-----------------------	--	---------

M.G'.Abdurazzoqov	<i>Strategik boshqaruvning mazmuni va uning ishlab chiqarish korxonalaridagi ahamiyati .....</i>	179-186
--------------------------	--	---------

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

M.X.Saidova	<i>Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi asosida biznes rivojlanish jarayonlarini statistik va ekonometrik tahlil qilish .....</i>	187-193
--------------------	---	---------

X.F.To'xtayeva	<i>Analysis of the transformation of employment in the tourist services market of Uzbekistan and the state of its regulation .....</i>	194-204
-----------------------	--	---------

Sh.S.Qorriyeva	<i>O'zbekistonda yashil moliyalashtirishni rivojlantirishning xorij tajribasi .....</i>	205-219
-----------------------	---	---------

O.R.Meyliyev K.X.Gofurova	<i>Raqamli transformatsiya bilan yashil moliyalashtirishning uyg'unligi .....</i>	220-231
--------------------------------------	---	---------

A.N.Kaxorova	<i>Sanoat tarmoqlarining tarkibiy tuzilishini takomillashtirishning nazariy asoslari .....</i>	232-239
---------------------	--	---------

N.O.Jumaniyazov M.Y.Umarov R.B.Otamurodov	<i>Fundamental issues of modern finance in the context of a green economy .....</i>	240-247
--	---	---------

M.T.Kurbonbekova Z.A.Xamidova S.B.Xujaxonova	<i>Qoraqolpog'iston Respublikasida milliy turizmni rivojlantirishda hunarmandchilikni o'rni (hunarmandchilikni rivojlantirish misolida) .....</i>	248-254
---	---	---------

U.U.Raxmatullayev	<i>O'zbekiston mintaqaviy iqtisodiyotida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishdagi muammolar .....</i>	255-264
--------------------------	--	---------

N.Sh.Dexkanova Y.F.Najmiddinov	<i>Sanoat korxonalarida energiya intensivligi va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili .....</i>	265-276
---	--	---------

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ТИББИЙ СУВУРТАСИ: ЮТУҚ ВА КАМЧИЛИКЛАР

Мухаммадиев Рамз Зоиржон ўғли

ТДИУ мустақил изланувчиси, и.ф.ф.д (PhD), доцент,

e-mail: ramziddin_09@mail.ru

DOI: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a154

Аннотация. Мақолада, республика соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштиришнинг янги тартиби, давлат бюджети маблағлари ҳисобига кафолатланган пакет асосида кўрсатиладиган тиббий ёрдам ҳажми ва уни молиялаштириш шакли, мазкур пакетга киритилган тиббий хизмат турлари, миқдори ҳамда ундан фойдаланиш шартлари, суғурта тизимида қатнашувчи тиббиёт муассасалари, ташкилий масалалар, жорий этилган суғурталаш тизими ютуқ ва камчиликлари ҳамда уларни юзага келиш сабаблари, муаммоларни ҳал этишда йўллари, тиббиёт муассасалари фаолияти самарадорлигини таъминлашда хориж тажрибаси баён қилинган.

Калит сўзлар: соғлиқни сақлаш, давлат тиббий суғуртаси, кафолатланган пакет, тиббий хизмат ҳажми, бирламчи тиббий-санитария ёрдами муассасалари, янги тартибда молиялаштириш.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ МЕДИЦИНСКОЕ СТРАХОВАНИЕ В УЗБЕКИСТАНЕ: УСПЕХИ И НЕДОСТАТКИ

Мухаммадиев Рамз Зоиржон угли

Исследователь ТГЭУ, доцент

Аннотация. В статье описывается новый порядок финансирования системы здравоохранения республики, объем медицинской помощи, предоставляемой на основе гарантированного пакета за счет средств государственного бюджета, и форма его финансирования. Рассматриваются виды медицинских услуг, включенных в данный пакет, их количество и условия использования, а также медицинские учреждения, участвующие в системе страхования. Освещаются организационные вопросы, достоинства и недостатки внедренной системы страхования, причины их возникновения и пути решения проблем. Представлен зарубежный опыт обеспечения эффективности деятельности медицинских учреждений.

Ключевые слова: здравоохранение, государственное медицинское страхование, гарантированный пакет, объем медицинских услуг, учреждения первичной медико-санитарной помощи, финансирование в новом порядке.

STATE HEALTH INSURANCE IN UZBEKISTAN: SUCCESS AND DEFICIENCIES

Mukhammadiev Ramz Zoirjon ugli

Researcher at TSUE, PhD, Associate Professor

Abstract. The article describes the new procedure for financing the healthcare system of the republic, the scope of medical care provided based on a guaranteed package funded by the state budget, and the form of its financing. It examines the types of medical services included in this package, their quantity and conditions of use, as well as the medical institutions participating in the insurance system. The text highlights organizational issues, advantages and disadvantages of the implemented insurance system, the reasons for their occurrence, and ways to address the problems. Foreign experience in ensuring the effectiveness of medical institutions is also presented.

Key words: healthcare, state medical insurance, guaranteed package, volume of medical services, primary health care institutions, financing in the new order.

Кириш

Барча давлатларда бўлгани сингари мамлакатимизда ҳам соғлиқни сақлаш тизимини самарали, адолатли ва барқарор молиялаштириш учун асосий йўналишларини белгилаб олиш доим устувор масала сифатида аҳамият касб этмоқда. Молиялаштириш тизимининг адолатлиги давлатнинг аҳоли олдидаги ижтимоий масалаларни ҳал этиш ва барча аҳоли қатламлари учун хизматлардан тенг фойдаланиш имкониятини таъминлашга қаратилган конституциявий мажбуриятини бажарилишини таъминлайди.

Аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламлари учун алоҳида дастурлар жорий этиш ва юқумли ҳамда ўткир касалликларни олдини олишга қаратилган чора-тадбирларни молиялаштириш касалликларни олдини олиш механизми ҳисобланади.

Тиббиёт муассасаларини молиялаштириш тизимини ислоҳ қилиш асосан аҳолининг барча қатламлари учун тиббий хизматлардан фойдаланиш имкониятини яратиш, молиявий тўсиқларни камайтириш, барча фуқароларга бир хил хизмат кўрсатиш, тиббиёт муассасаларини замонавий ускуналар билан жиҳозлаш, мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ривожлантириш орқали тиббий хизматлар сифатини оширишга хизмат қилади.

Шунингдек, молиялаштириш тизимини такомиллаштириш натижасида давлат бюджетига қўшимча равишда суғурта тизимлари ва хусусий сектор маблағларини жалб қилиш, жамоат ва хусусий шерикликни ривожлантириш, тиббиётни молиялаштиришда узлуксизлик ва барқарорликни таъминлаш, тиббий харажатларни оптималлаштириш ва самарадорликни ошириш натижасида молиялаштириш манбалари диверсификация қилиниб, молиявий барқарорлик таъминланади.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотнинг услубий асосини 2030 йилгача бўлган даврда соғлиқни сақлаш тизимида рақамли иқтисодиёт концепциясини тўлиқ жорий этиш, замонавий, илғор тиббий технологияларни кенг қўллаш, кадрлар тайёрлаш ва уларга муносиб шароит яратиш, беморга кўрсатилган тиббий хизматнинг сифатини оширишда кўзда тутилган мақсад ва вазифалар ташкил этади. Тадқиқот жараёнида гуруҳлаш ва таққослаш, таҳлил ва синтез, иқтисодий ҳодисалар ва тадқиқот объекти ўртасидаги муносабатларга тизимли ёндашув усулларидадан фойдаланилган.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Аҳолининг ижтимоий қўллаб-қувватлашни ташкилий ва ҳуқуқий масалалари А.Г.Чепурной [1], Е.В.Арзамаскина [2], Н.Закирова [3], М.Зиёдуллаевлар [4] томонидан ижтимоий ҳимоя тизими молиялаштиришнинг умумий жиҳатлари эса Т.С.Маликов О.О.Олимжонов [5] каби олимлар илмий асарларида ўрганилган.

Лекин ушбу тадқиқотларда тиббий ёрдам хизматини кўрсатишда суғурта тизимидан фойдаланиш, давлат маблағлари доирасида кафолатланган пакет ҳажмини белгилаш, бирламчи тиббий-санитария ёрдам муассасаларини етарли равишда молиялаштириш, ушбу муассасалар орқали аҳолини манзилли ижтимоий ҳимоя қилиш, мавжуд тизимини ташкилий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш бўйича тадқиқотлар амалга оширилмаган.

Муқаддам чоп этилган ишларимизда тиббиёт муассасаларини молиялаштиришнинг ўзига хос хусусиятлари ҳамда уни такомиллаштириш бўйича ўз қарашларимизни баён этганмиз [6]

Таҳлил ва натижалар

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида амалга оширилган ислохотларга қарамасдан тиббий хизмат сифат жиҳатдан ривожланган давлатлардан орқада қолмоқда. Олимлар томонидан касаллик туфайли ўлим, сурункали ногиронлик меҳнат унумдорлигининг пасайиши билан боғлиқ катта иқтисодий зарарга сабаб бўлиши, бундай ҳолатлар олдини олиш учун сифатли диагностика, профилактика ва тиббий хизматлар кўрсатишнинг янги йўналишлари, шу жумладан ихтисослаштирилган ва юқори технологияли тиббий ёрдам кўрсатишга мослашган тиббий хизматни ривожлантириш зарурлиги таъкидланади [7].

Ўзбекистонда тиббий хизмат ижтимоий муҳим асосий вазифа ҳисобланиб, “Кучли ижтимоий сиёсат қимматлиги боис у давлат ҳисобидан кўрсатилиши зарур” деган тамойил асосида тиббий хизматларни молиялаштиришни такомиллаштириш изчиллик билан амалга оширилмоқда. Бундай ижтимоий зарур мақсадлар Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида ҳам белгиланиб, унинг 48-моддасида

“...Ўзбекистон Республикаси фуқаролари тиббий ёрдамнинг кафолатланган ҳажмини қонунда белгиланган тартибда давлат ҳисобидан олишга ҳақли...” экани кўрсатилган [8].

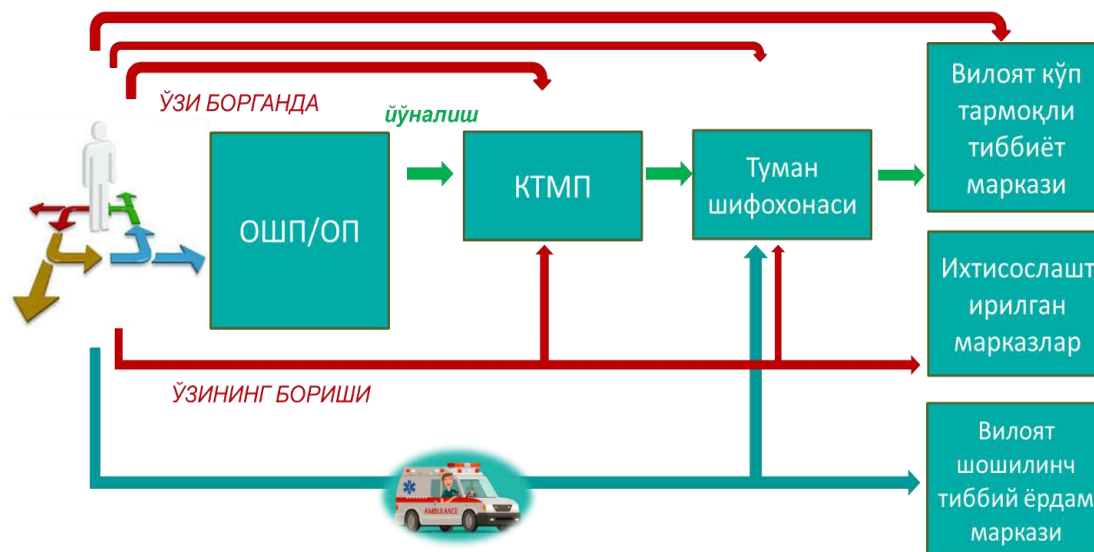
Айни вақтда тиббий ёрдамнинг кафолатланган ҳажмлари рўйхати Соғлиқни сақлаш вазирлигининг тегишли буйруғи билан шакллантирилган ҳолда оилавий шифокор пунктлари, оилавий поликлиникалар, кўп тармоқли марказий поликлиникалардаги 28 та диагностик текширув, 22 та лаборатория таҳлили, 138 турдаги дори воситалари, 57 та тиббий буюмлар, энг кўп учрайдиган 110 та ташхис, шунингдек, туман (шаҳар) марказий шифохоналарида 28 та диагностик текширув, 46 та лаборатория таҳлили, 235 турдаги дори воситалари, 76 та тиббий буюмлар, 27 та оператив даво ҳамда энг кўп учрайдиган 257 та ташхис киритилган бўлиб, давлат ҳисобидан бепул тақдим этилади [9].

Шунингдек яқин вақтда, Ўзбекистон Республикаси “Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида”ги қонунга [10] бирламчи тиббий-санитария ёрдами муассасаларида аҳолига бепул тақдим этиладиган тиббий ёрдамнинг кафолатланган ҳажмларидан ташқари кўшимча хизмат ҳисобланадиган тиббий ёрдам турларини белгилашни назарда тутувчи ўзгартиришлар ва кўшимчалар киритиш режалаштирилиб, тегишли ишлар олиб борилмоқда. Бу орқали бирламчи тиббий-санитария ёрдами муассасаларида аҳолига давлат томонидан кафолатланган бепул тиббий ёрдам пакетига кирмайдиган кўшимча хизматларни тартибга солиш кўзда тутилган. Келгусида кафолатланган ҳажмга киритилган тиббий хизматларни давлат ҳисобидан ёки бепул олиш учун бемор белгиланган муддатларда бирламчи тиббий-санитария ёрдами муассасаларида тегишли тиббий кўриклардан ўтиши, оилавий шифокор ёки тиббиёт бригадасига мурожаат қилиши талаб этилади. Бунга шошилиш ва тез тиббий ёрдам кўрсатиш киритилмайди.

Аҳолининг тиббий ёрдамга бўлган эҳтиёжини қондиришда беморлар томонидан тиббиёт муассасасига мурожаат этишинг бир қатор йўналишларидан фойдаланиши натижасида, тиббиёт муассасалари ўртасида бемор қабули ва унга белгиланган тартибда тиббий ёрдам кўрсатиш бўйича бир қатор муаммолар юзага келади. Яъни, беморларнинг режадан ташқари қатнови натижасида узун навбатлар, беморлар тўғрисидаги тиббий карталар ва уларнинг сурункали касалликлари ҳақида маълумот мавжуд бўлмаслиги сабабли кўшимча текширувлар тайинлаш, белгиланган тартибдаги бепул тиббий хизматлар пуллик кўринишга ўтиб кетиш, тиббиёт ходимларининг юкломалари ортиб кетиши ва натижада сифатсиз хизматлар кўрсатиш каби муаммолар шулар жумласидандир. Мазкур тизимида бемор ўз хоҳишига кўра ҳаракатини ўзгартириши натижасида тиббий хизматни ташкил этиш тузилмаси бузилади (1-расм).

Энг асосийси, аҳолининг мустақил равишда тиббий ёрдам учун зарур муассасани танлаш орқали барча тиббиёт муассасаларида ҳам иш юкмаси бир хилда тақсимланмаслиги оқибатида тиббиёт муассасаларига бириктирилган аҳолига малакали тиббий хизматлар кўрсатиш учун давлат бюджети ҳисобидан ажратилган маблағлардан фойдаланиш самарадорлиги шубҳа остида қолади. Агар бу камчиликлар концептуал ҳолатда таҳлил этилса қуйидаги муаммолар сифатида намоён бўлади:

- Стратегик режалаштириш ва бошқариш тизимининг камчиликлари;

1-расм. Беморга тиббий ёрдам кўрсатишнинг амалдаги тизими мазмуни¹⁴

- Секторни молиялаштиришни етарли эмаслиги;
- Ресурсларни адолатсиз тақсимлаш ва улардан самарасиз фойдаланиш;
- Тиббий ёрдамдан тенгсиз фойдаланиш ва кам молиявий ҳимоя;
- Заиф ахборот тизимлари ва кадрлар салоҳияти.

Шу ўринда таъкидлаш лозимки, юқоридаги келтирилган камчиликларни бартараф этмасдан туриб давлат бюджетидан юқори миқдорда маблағ ажратиш ҳам ижобий натижани бермайди. Мисол учун 2016-2024 йиллар кесимида соғлиқни сақлаш соҳаси учун ажратилган маблағлар ва уларнинг аҳоли сони, касалликка чалиниш хавфи, даволанган беморлар сони таҳлил этилганда қуйидагилар маълум бўлди (1 жадвал).

1-жадвалдан кўринадики, давлат ва соғлиқни сақлаш соҳасига сарфланган маблағлар ҳар йили ортиб бораётгани ва бу иқтисодий ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги ривожни кўрсатади. Лекин, кўп миқдорда маблағ ажратишнинг самарадорлигини баҳолашда бир неча омилларни

¹⁴ Муаллиф томонидан ишланган.

эътиборга олиш керак.

1-жадвал

Давлат бюджети ҳисобидан тиббиёт соҳаси учун 2016-2024 йилларда ажратилган маблағлар ҳамда унинг аҳоли сони ва касалликка чалинган беморга нисбати (млрд. сум)¹⁵

Курсаткичлар номи	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.	2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.
ЯИМ ҳажми	199325	249131	406 648,5	511 838,1	580 203,2	738 425,2	888 341,7	1 066 569,0	1 301 758,8
Давлат бюджетининг харажатлари - жами	39714	49343,6	79 736,1	118 008,7	144 143,0	188 257,1	236 692,0	281 097,4	312 920,7
Соғлиқни сақлаш соҳаси харажатлари - жами	4883	7097	9 696,6	14 781,6	20 752,9	24 834,6	26 493,8	31 196,4	33 480,1
ЯИМ ҳажмида соғлиқни сақлаш харажатларининг улуши	2,4%	2,8%	2,4%	2,9%	3,6%	3,4%	3,0%	2,9%	2,6%
Давлат бюджети харажатларида соғлиқни сақлаш соҳаси харажатларининг улуши	12,3%	14,4%	12,2%	12,5%	14,4%	13,2%	11,2%	11,1%	10,7%
Доимий рўйхатга олинганлар сони (бирликда)	31 575 332	32 388 561	32 956 099	33 255 538	34 558 900	35 271 296	36 024 947	36 799 771	37 535 605
Умумий касалланиш (бирликда)	27 542 558	27 144 368	27 807 028	25 359 730	23 593 967	23 384 819	23 891 583	19 266 460	18 312 460
аҳоли сонига нисбатан касалланиш %%	87%	84%	84%	76%	68%	66%	66%	52%	49%
Давлат бюджети харажатларининг аҳоли сонига нисбати (1 нафар аҳолига тўғри келадиган миқдор) сумда	1 257 754	1 523 488	2 419 464	3 548 543	4 170 937	5 337 402	6 570 225	7 638 564	8 336 637
Соғлиқни сақлаш харажатларининг умумий касалликка чалинган бемор сонига нисбати (1 нафар беморга тўғри келадиган миқдор) сумда	177 289	261 454	348 710	582 877	879 585	1 061 997	1 108 918	1 619 208	1 828 269

Бунда асосий омиллардан бири, маблағлар самарадорлиги. Маблағ ажратишнинг самарали бўлиши, фақат харажатларни кўпайтиришга боғлиқ эмас. Ҳар бир сарфланган сўмнинг қандай натижа беришини, айниқса, касалликларнинг олдини олиш, аҳоли саломатлигини яхшилаш, тиббий хизматларнинг сифати ва имкониятлари билан боғлиқ кўрсаткичлар билан таъминлаш керак. Агар сарфланган маблағлар самарали бошқарилса, яъни, улар профилактика, юқори сифатли тиббий хизматлар ва соғлом турмуш тарзига йўналтирилса, натижа юқори бўлиши мумкин.

Шу боис, келгусида давлат бюджетидан ажратилаётган маблағлардан барча бирдек ва белгиланган тартибда фойдаланишига эришиш, бюджет маблағлар самарадорлигини ошириш, тиббий хизматлар тури ва миқдорини кўпайтириш ҳамда ҳамёнбоп кўринишга келтириш мақсадида, қатор чора-тадбирлар белгиланмоқда. Аслида беморнинг тор соҳа мутахассисига бориб даволаниши учун оилавий шифокорнинг йўлланмаси зарур. Бу тартиб келгусида янада қатъийлаштирилади. Шундан сўнг кафолатланган ҳажм доирасида тиббий хизматлар бепул кўрсатилади. Бунда оилавий шифокор даволаш ва ташхислаш стандартларига мувофиқ тор соҳа шифокорларига, зарур ҳолларда шифохоналарга электрон йўлланма беради ҳамда бемор мазкур йўлланма асосида тор соҳа

¹⁵ Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия ҳамда Соғлиқни сақлаш вазирликлари, Статистика агентлигининг маълумотлари асосида муаллиф томонидан ишланган.

шифокори томонидан кўриқдан ўтказилади ва (ёки) унинг тавсиясига кўра, шифохонага ётқизилади. Ушбу тартибга риоя этилмаган ҳолларда тиббий хизматлар пулли асосда тақдим этилади.

Бу билан бирламчи тиббий-санитария ёрдами муассасаларида кафолатланган тиббий ёрдам ҳажмидан ортиқча тиббий ва бошқа хизматларни кўрсатиш қўшимча хизматлар бўлиб, пулли асосда амалга оширилади. Бунда оилавий шифокор ёки тиббиёт бригадаси йўлланмаси мавжуд бўлмасдан мурожаат қилган фуқароларга кўрсатиладиган тиббий ёрдам қўшимча хизмат ҳисобланади (бундан шошилиш ва тез тиббий ёрдам кўрсатиш мустасно).

Давлат тиббий суғуртаси механизмлари самарадорлигини ошириш, бирламчи тиббиёт муассасаларида оилавий шифокорлар ёки тиббиёт бригадалари томонидан аҳолига тиббий ёрдамнинг кафолатланган ҳажмига кирадиган хизматларнинг бепул ва сифатли кўрсатилишига зарур шарт-шароитлар яратиш мақсадида суғурта орқали молиялаштириш тартиби жорий этилмоқда. Мазкур тартиб ва давлат тиббий суғуртаси тизимидан фойдаланиш 2024 йил 1 октябрдан бошлаб Тошкент шаҳри ва Сирдарё вилоятида, 2025 йил 1 январдан Қорақалпоғистон Республикасида жорий этилди (2-расм).

2-расм. Молиялаштириш янги тизими шароитида бемор ҳаракатланиш режаси таҳлили¹⁶

Ривожланган давлатларда тиббий хизматлар кўрсатиш харажатлари тиббиёт суғурта, аралаш ва давлат бюджети маблағлари ҳисобига амалга оширилади. Хусусан, тиббий хизматлар кўрсатиш Германия, Франция, Япония каби мамлакатларда давлат тиббий суғуртаси, Сингапурда хусусий ва давлат суғуртаси уйғунлашгани тизимида, Скандинавия давлатлари

¹⁶ Муаллиф томонидан ишланган.

(Швеция, Норвегия)да эса тўлиқ давлат бюджети ҳисобидан молиялаштирилади.

Давлат тиббий суғуртаси соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштиришнинг энг самарали усулларида бири ҳисобланади. Бу модель давлат томонидан кафолатланган тиббий хизматлардан аҳолининг кенг қатламларини фойдаланиш имкониятини беради. Шу боис Республикамизда

ҳам тиббий муассасаларни давлат тиббий суғуртаси жамғармаси ҳисобидан молиялаштириш тизимига босқичма-босқич ўтилмоқда. Бу усулнинг қулайлиги барча учун тиббий хизматлар кафолатланиб, аҳолига зарур тиббий хизматлардан фойдаланиш имконини беради. Ижтимоий ҳимояга муҳтож гуруҳлар (кам таъминланган оилалар, пенсионерлар, ногиронлар) бепул ёки имтиёзли тиббий ёрдам олади.

Суғурта тизими орқали молиялаштиришни жорий этилиши натижасида тиббий хизматлар маблағлари кенг аҳоли қатламлари ўртасида тақсимланади ҳамда иқтисодий самарадорлик ва харажатларни камайтиради. Ортиқча тиббий текширувлар ва самарасиз даволаш жараёнларини олди олинади. Тиббий инфратузилмани ривожлантириш натижасида касалхоналар ва тиббиёт марказлари замонавий ускуналар билан таъминланади. Шунингдек, ушбу механизм скрининг дастурлари, вакцинация ва профилактик муолажалар ривожлантирилиб, касалликларни олдиндан аниқлаш орқали оғир ва қиммат даволаш жараёнларини камайтириш учун хизмат қилади.

Давлат тиббий суғуртаси аҳолини тиббий хизматлар билан таъминлашнинг самарали воситаси бўлса-да, уни амалга оширишда муаммоларни ҳам юзага келтиради. Жумладан:

Тизимида беморлар сони кўп бўлгани сабабли давлат шифохоналарига беморларни ортиқча юкланиши, шифокорларнинг вақти чекланганлиги сабабли узоқ навбатлар пайдо бўлиши, тиббий хизматлар сифати пасайишига олиб келиши мумкин. Суғурта орқали бепул тиббий хизматлар таклиф қилингани сабабли талаб ошиб, баъзи операциялар ёки текширувлар учун ойлар давомида навбат кутиш кузатилади. Бунда барча тиббий хизматлар харажатлари қопланмасдан қолиниши, зарур муолажалар учун беморлар қўшимча тўлов қилишга мажбур бўлиши, муолажалар олиш жараёни бюрократия ва ҳужжатбозлик билан боғлиқ бўлиш эҳтимоли ортади.

Шу сингари, давлат тиббий суғуртаси тизими жуда кўп маблағ талаб қилади, аҳоли сони ортиб бориши билан харажатлар ҳам ошиб боради, иқтисодий узилиш ёки бюджет камомади туфайли тиббий хизматлар сифати пасайиши мумкин. Давлат тиббий муассасаларида шифокорлар фаолиятини рағбатлантириш тизими даражасининг пастлиги малакали

мутахассисларни хусусий секторга оқими ўсади. Натижада давлат тиббий муассасаларида юқори даражали мутахассислар етишмовчилиги юзага келишига сабаб бўлади. Мазкур муаммоларни ўз вақтида тезкорлик билан ҳал этилмаслиги тиббий хизмат сифатини пасайиши ва аҳоли норозилиги ҳамда беморларни четга оқими кўпайишига олиб келади.

Хулоса ва таклифлар

Давлат тиббий суғуртаси жамият учун катта имкониятлар яратса-да, унинг самарадорлигини ошириш учун молиялаштириш тизимини яхшилаш, бюрократияни камайтириш, коррупцияга қарши чоралар кўриш ва хусусий сектор билан ҳамкорлик қилиш муҳим ҳисобланади. Реформа ва ислохотлар орқали давлат тиббий суғуртасини янада самарали қилиш мумкин деб ҳисоблаймиз ҳамда тадқиқотларимиз натижаларига асосан қуйидагиларни **таклиф қиламиз:**

✓ давлат-хусусий шериклик механизмларини кенгайтириш орқали тиббий хизмат юкни тиббиёт муассасалари ўртасида одилона тақсимлашни йўлга қўйиш;

✓ молиялаштиришнинг қўшимча манбаларини жорий этиш (хусусий тиббий суғурта фондларини йўлга қўйиш);

✓ беморлар оқимини бошқариш учун телемедицина ва рақамли хизматларни ривожлантириш;

✓ тиббий суғуртанинг қамровини кенгайтириш мақсадида давлат тиббий хизмати кафолатларини аниқ белгилаш мақсадга мувофиқ.

Мазкур тартибларни амалиётга жорий этилиши тиббиёт муассасалари фаолиятини оптимал молиялаштириш тизимини йўлга қўйиш ва тиббий хизматлар сифатини оширишни таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Чепурной А.Г. Правовые основы социальной защиты инвалидов боевых действий. – Москва: ЮНИТИ: ЮНИТИ-ДАНА, 2014. - 159 с.

2. Арзамаскина Е.В. Правовое регулирование социальной защиты населения // Вестник магистратуры, 2015. – № 8(47). – Стр.123-126.

3. Закирова Н. Совершенствование системы социальной защиты населения в условиях социальноориентированной рыночной экономики (на примере семей Республики Узбекистан). – Т. 2001.

4. Зиёдуллаев М. Ўзбекистон Республикасида пенсия тизимининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш. – М.: Лессон Прес, Т.: 2024. – 142 б.

5. Маликов Т, Олимжонов О. Молия.- Ўқув қўлланма. Тошкент: Иқтисод-молия, 2018.-268б.

6. Мухаммадиев Р. Хусусий тиббиёт муассасалари фаолияти самарадорлигининг муаммоли жиҳатлари. «AGRO ILM» Аграр-иқтисодий, илмий-амалий журнал. Ўзбекистон.-2022.-№4.-96-97-бетлар, Тиббиёт

муассасаларини кафолатланган пакет механизми асосида молиялаштириш истиқболлари. «Ўзбекистон Республикасида солиқ маъмуриятчилиги самарали фаолиятини таъминлаш: Назарий-концептуал асослар ва амалиёт муаммолари» мавзусидаги Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари тўплами, Тошкент-2022. -765-773-бетлар.

7. Suba Gyllensten I, Rundall-Goodé A, Aarts RM, Goodé KM. Simulated management of home telemonitoring to assess the impact of different alert algorithms on work-load and verified decisions. BMC Med Inform Decision Mac. 2017 Jan 17;17(1):11. doi: 10.1186/s12911-016-0398-9.

8. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон.

9. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирининг 2023 йил 13 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан қопланадиган, туман (шаҳар) даражасида амбулатор ва стационар шароитда кўрсатиладиган тиббий ёрдамнинг кафолатланган ҳажмлари рўйхатини тасдиқлаш ҳақида” 41-сон буйруғи (Адлия вазирлиги томонидан 2023 йил 17 октябрда 3465-сон билан рўйхатга олинган)

10. Ўзбекистон Республикасининг “Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида”ги Қонуни. 29.08.1996 йилдаги 265-І-сон, Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 03/25/1025/0116-сон)

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz